

СПЕЦИФІКА ВИХОВАННЯ МИЛОСЕРДЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

У статті охарактеризовано специфіку виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів: врахування особливостей молодшого шкільного віку, використання можливостей навчальних предметів та позаурочної виховної діяльності у процесі виховання милосердя, а також чинників, які безпосередньо ускладнюють цей процес: особливості організації життєдіяльності вихованців школи-інтернату; специфіка контингенту учнів, особливості молодших школярів шкіл-інтернатів.

В статті охарактеризовані специфіку виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів : учет особенностей младшего школьного возраста, использование возможностей учебных предметов и внеурочной воспитательной деятельности в процессе воспитания милосердия, а также факторов, которые непосредственно усложняют этот процесс: особенности организации жизнедеятельности воспитанников школы-интерната; специфика контингента учащихся , особенности младших школьников школ-интернатов.

The article describes the specifics of education in primary school children charity orphanages : Consideration of primary school age, use of school subjects and extracurricular educational activities in the education charity, as well as factors that directly impede this process , especially the organization of life boarding school pupils ; specificity contingent of students , especially the younger pupils boarding schools.

Ключові слова: милосердя, вікові особливості, молодші школярі, навчально-виховна діяльність, школа-інтернат.

Н.В. Вишнівська. Специфіка виховання милосердя в учнів початкових класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів// Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. Інститут проблем виховання АПН України. Вип. 15. – 2011. – С 116-125.

Проблема виховання в молодого покоління милосердя як моральної якості особистості, яка передбачає готовність надати безкорисливу допомогу тому, хто її потребує, є пріоритетною в сучасному українському суспільстві.

Особливо актуальною є ця проблема для вихованців шкіл-інтернатів, оскільки більшість з них – це педагогічно занедбані діти з негативним життєвим досвідом, яким властиві проблеми як особистісного так і міжособистісного характеру: невпевненість у собі, комплекс неповноцінності, почуття соціальної відчуженості, несформованість внутрішньої позиції, підвищена агресивність тощо.

Результати аналізу практики виховної роботи з виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів підтверджують, що цьому аспекту в школах-інтернатах не надається належна увага, оскільки відсутня системність у цьому напрямку роботи, переважають вербальні методи і форми виховання, і, виникають суперечності між: об'єктивними потребами сучасного суспільства у вихованні милосердної людини на всіх рівнях сучасного життя та нерозробленістю теоретичних та методичних аспектів процесу виховання милосердя в учнів шкіл-інтернатів; між потенціалом щодо можливостей виховання милосердя в учнів шкіл-інтернатів та його низькою реалізацією в практиці зазначених установ.

Поза врахування таких чинників, як особливості організації життєдіяльності вихованців школи-інтернату, специфіка контингенту учнів, особливості молодшого шкільного віку, неможливо визначити дієвість тих чи інших педагогічних засобів на процес виховання милосердя в учнів початкових класів шкіл-інтернатів, проектувати виховні стратегії, передбачувати їх ефективність.

Молодший шкільний вік є сензитивним для виховання милосердя, оскільки: учні початкових класів виявляють інтерес до змісту моральних правил поведінки; чутливі та сприйнятливі до впливу оточуючого середовища, багато в

поведінці дитини молодшого шкільного віку визначається наслідуванням [6, с. 150], розвитком рефлексії, що дозволяє дитині об'єктивно оцінювати свої вчинки та надавати моральну оцінку вчинкам інших людей [3, с. 73]; характерною є наявність визначеної внутрішньої позиції особистості, що сприяє формуванню системних особистісних утворень; діти домагаються визнання своїх зрослих можливостей, прагнуть до певного стану серед однолітків. Саме низка цих ведучих потреб (усвідомлених та неусвідомлених), характерних для цього віку впливають на процес виховання милосердя [9, с. 208].

Найхарактернішою рисою дітей молодшого шкільного віку є чутливість, вони здатні глибоко і болісно переживати як долю казкових героїв, так і власні пригоди, події в сім'ї [8, с. 58]; емоційні відгуки дитини стають не тільки мотивами гуманних вчинків, а й впливають на формування її потреб. Моральні уявлення, у свою чергу, набуваючи дієвого характеру, безпосередньо сприяють розвитку моральних почуттів.

Дослідження І. Беха, Л. Божович, О. Шовкомуд, Д. Єльконіна та ін. свідчать, що з навчальною діяльністю молодшого школяра пов'язаний новий стан дитини у суспільстві, оскільки розширюється коло її соціальних контактів, виникають нові потреби, що обумовлені подальшим поглибленням взаємовідносин з оточуючими людьми. У молодшого школяра з'являються нові обов'язки, що пов'язані із навчальною діяльністю, від якості їх виконання залежить місце молодшого школяра серед оточуючих його людей, його відносини з ними.

Дослідження І. Беха, В. Крутецького, В. Мухіної та ін. доводять, що нові соціальні відносини у які вступає молодший школяр відбиваються й на його моральному розвитку. Дитина з інтересом сприймає ті високі вимоги, що висуваються до неї вдома та в школі, намагається заробити авторитет у дорослих та однолітків, стверджуючись у новій позиції. Отже, зміни, що відбуваються в мотиваційній, емоційно-вольовій, поведінковій сфері у молодших школярів створюють передумови для виховання милосердя.

Молодший школяр за допомогою дорослого здатний усвідомити моральний бік своєї поведінки, у нього з'являється рефлексія щодо дотримання рольових правил, здатність сприймати соціальні норми, підкорювати їм свої бажання, завдяки домінуванню потреби у соціальній відповідності. Моральні почуття молодшого школяра, мотивуючи його гуманне ставлення до оточуючих, сприяють виявленню співчуття та співпереживання, є "...джерелом та рушійною силою виховання та розвитку механізму милосердя – здатності емоційно відгукуватися на переживання інших людей" [2, с. 19].

Молодший шкільний вік є періодом формування високих форм почуттів – інтелектуальних, естетичних, етичних. Емоційні стани поступово стають об'єктом пізнання та самопізнання молодших школярів. На цій основі у них розвивається здатність до емпатії та емоційної рефлексії. Однак, здатність до диференціації емоційних станів та переживань розвинута у різній ступені. Дані положення підкреслюють необхідність виховної роботи з розвитку милосердя у молодших школярів.

Водночас у розвитку сучасних дітей спостерігається зростання негативних тенденцій, неврологічних реакцій, протидія вимогам "треба", "не можна", "зроби до кінця", частішими є випадки агресивної поведінки [8, с.57].

Головними завданнями загальноосвітніх шкіл-інтернатів на сучасному етапі є: забезпечення утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей із багатодітних та малозабезпечених родин; забезпечення всебічного розвитку, фізичного, соціального та психічного здоров'я школярів; виховання здорових, активних громадян, патріотів своєї країни, здатних продовжувати розвиток ідей, поглядів, технологій у різних сферах життя суспільства, котрі прагнуть до участі у всіх видах і формах творчості, ведуть здоровий спосіб життя; створення сприятливих умов для проживання дітей, їх навчання і виховання; засвоєння освітніх програм, навчання і виховання в інтересах особистості, суспільства і держави; підготовка вихованців до самостійного життя [5, с.81].

Школа-інтернат покликана здійснювати спеціально організовану навчально-виховну та корекційно-розвивальну роботу з виховання в учнів милосердя.

Загальноосвітні школи-інтернати у порівнянні із загальноосвітніми школами з великою кількістю учнів мають навіть деякі переваги у вихованні милосердя учнів. По-перше, за рахунок позаурочного часу стає можливим залучення дітей до спільної емоційно-ціннісної діяльності; по-друге, відбувається більш тривале спілкування учнів з педагогом, завдяки чому з'являється можливість для реалізації особистісно орієнтованого підходу у відносинах: педагог і дитина, педагог та учнівський колектив.

Однак, як свідчать дослідження В. Вугрича, Л. Канішевської, В.Покася, С. Свириденко та ін., сучасний етап функціонування шкіл-інтернатів України висвітлює ряд проблем:

1. Школа-інтернат – це заклад закритого (напівзакритого) типу, в якому сфера спілкування й діяльності вихованців обмежена, що гальмує процеси психічного і соціального розвитку учнів, породжує ізольованість дитини від різноманітних відносин.

2. Масовий, колективний, “тотальний “ характер виховання; висока ступінь регламентації життя дітей, що негативно позначається на зниженні соціальної активності, самостійності вихованців.

3. Вимушена адаптація до великої кількості однолітків виявляється у підвищеній збудливості, емоційній напрузі, тривожності, що підсилює агресію дитини. Відсутність вільного приміщення, де б дитина могла побути наодинці, відпочити від оточуючих її дорослих та однолітків [5, с. 66].

4. Часта зміна вихователів та персоналу школи-інтернату.

5. Обмеженість сфери спілкування з іншими людьми, результатом чого є: значні відхилення у соціальному і духовному розвитку вихованців; обмеження сфер реалізації засвоєння соціальних норм і досвіду.

6. Уніфікація навчальних програм, які не враховують проблем розвитку дітей, обумовлених відсутністю сім'ї.

7. Взаємовідносини вихованців із педагогами характеризуються наявністю великих владних можливостей педагогів, що пов'язано із специфікою закритого (напівзакритого) навчального закладу; нерівноправністю сторін, жорсткою регламентацією спілкування, що не сприяє виникненню позитивного емоційного тону.

7. Вихованці шкіл-інтернатів знаходяться на повному державному забезпеченні, що призводить до формування позиції утриманця по відношенню до оточуючих.

8. Привалювання у більшості шкіл-інтернатів авторитарної педагогіки. Часто педагог стає суб'єктом, який визначає мету та шлях розвитку вихованця, а вихованець – об'єктом, який слідує цим шляхом, що значно гальмує його самостійність [5, с. 66]; відсутність індивідуального підходу до дітей; надмірна опіка й покроковий контроль за вихованцями.

Отже, перераховані вище негативні аспекти впливу інтернатних закладів на психологічний і соціальний розвиток вихованців значно ускладнюють процес виховання милосердя у молодших школярів.

У школах-інтернатах зосереджено специфічний контингент вихованців, що є вагомою перешкодою на шляху до виховання милосердя.

Чинники, які ускладнюють процес виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів, можуть бути усунені педагогічними засобами, а саме:

- встановлення доброзичливих емоційно-ціннісних відносин між дітьми та педагогами;
- цілеспрямована робота педагогів шкіл-інтернатів з виховання милосердя у молодших школярів;
- використання можливостей навчальних предметів та позаурочної виховної діяльності, які мають бути спрямовані не тільки на формування когнітивної складової милосердя, а й на створення простору щодо становлення емоційно-ціннісної та поведінково-діяльнісної складової цього феномена у молодших школярів;

- залучення дітей до спільної емоційно-ціннісної діяльності; реалізація особистісно орієнтованого підходу у відносинах: педагог і дитина, педагог та учнівський колектив;
- своєчасна діагностика і корекція вихованості милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів;
- колективне обговорення і розв'язування проблемних завдань і виховних ситуацій морально-етичного змісту; створення в школі-інтернаті комфортного середовища;
- застосування інсценізацій, рольових ігор, насичених моральним змістом;
- створення ситуацій, які стимулюють моральні вчинки вихованців, або моделювання вчинків за допомогою педагога школи-інтернату та їх аналіз.

Таким чином, дослідження специфіки виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів вимагає врахування особливостей молодшого шкільного віку, використання можливостей навчальних предметів та позаурочної виховної діяльності у процесі виховання милосердя, а також чинників, які безпосередньо ускладнюють цей процес: особливості організації життєдіяльності вихованців школи-інтернату; специфіка контингенту учнів, особливості молодших школярів шкіл-інтернатів.

Проблема виховання милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів вимагає подальшого детального та різнопланового дослідження. Зокрема, виникає необхідність у вивченні стану вихованості милосердя у молодших школярів шкіл-інтернатів.

Література

1. Бех І.Д. Молодший школяр у виховному просторі міжособистісних взаємин / Іван Дмитрович Бех. // Початкова школа. – 2000. – № 5. – С. 1-5.
2. Газман О. С. Свобода ребенка в образовательном процессе / О. С. Газман. // Современная школа: проблема гуманизации отношений учителей, учащихся и родителей. – М.: АПН СССР, 1993. – С. 18-25.

3. Давыдов В. В. Основы современной психологии детей младшего школьного возраста: Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии. / В. В. Давыдов, А. К. Маркова. – М.: Педагогика, 1978. – С. 180-205.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; відповід. ред. Василь Григорович Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.
5. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: [монографія]. / Любов Вікторівна Канішевська. – К.: ХМЦНП, 2011. – 368 с.
6. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников. / В. А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1976. – 303 с.
7. Лишенные родительского попечительства: хрестоматия / [сост. В. С. Мухина]. – М.: Просвещение, 1991. – 223с.
8. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / Олександра Яківна Савченко. – 2-е вид. доповн., переробл. – К.: Богданова А. М., 2009. – 226 с.
9. Фельдштейн Д. И. Психология развивающейся личности в онтогенезе / Давид Иосифович Фельдштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 208с.
10. Шульга Т. Психологические основы работы с детьми “группы риска” в учреждениях социальной помощи и поддержки / Т. Шульга, Л. Олиференко. // Прикладная психология и психоанализ, 1998, – №2. – С. 34-55.